

doi • 10.5578/tt.67106

Tuberk Toraks 2018;66(3):224-233

Geliş Tarihi/Received: 22.09.2017 • Kabul Ediliş Tarihi/Accepted: 28.07.2018

KLİNİK ÇALIŞMA
RESEARCH ARTICLE

Manisa ili ilköğretim öğrencilerinde sigara içme prevalansı

Çayan ALKAÇ¹
Pınar ÇELİK²
Beyhan Cengiz ÖZYURT⁵
Ayşın ŞAKAR COŞKUN²
Aylin Özgen ALPAYDIN³
Tuğba GÖKTALAY²
Murat DEMET⁴
Ayşe Arzu
YORGANCIOĞLU²

¹ Batman Bölge Devlet Hastanesi, Göğüs Hastalıkları Kliniği, Batman, Türkiye

¹ Clinic of Chest Diseases, Batman District State Hospital, Batman, Turkey

² Manisa Celal Bayar Üniversitesi Tıp Fakültesi, Göğüs Hastalıkları Anabilim Dalı, Manisa, Türkiye

² Department of Chest Diseases, Faculty of Medicine, Manisa Celal Bayar University, Manisa, Turkey

³ Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi, Göğüs Hastalıkları Anabilim Dalı, İzmir, Türkiye

³ Department of Chest Diseases, Faculty of Medicine, Dokuz Eylul University, Izmir, Turkey

⁴ Manisa Celal Bayar Üniversitesi Tıp Fakültesi, Psikiyatri Anabilim Dalı, Manisa, Türkiye

⁴ Department of Psychiatry, Faculty of Medicine, Manisa Celal Bayar University, Manisa, Turkey

⁵ Manisa Celal Bayar Üniversitesi Tıp Fakültesi, Halk Sağlığı Anabilim Dalı, Manisa, Türkiye

⁵ Department of Public Health, Faculty of Medicine, Manisa Celal Bayar University, Manisa, Turkey

ÖZET

Manisa ili ilköğretim öğrencilerinde sigara içme prevalansı

Giriş: Bu çalışmada ilimizdeki ilköğretim öğrencilerinde sigara içme prevalansının, içimi etkileyen faktörlerin belirlenmesi ve Temmuz 2009'da yürürlüğe giren sigara yasağına karşı öğrencilerin tutumlarının değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

Materyal ve Metod: Tanımlayıcı nitelikteki araştırmanın evrenini ilimiz merkez ilköğretim okulları 6-7-8. sınıflarında bulunan 8236'sı kent ve 4937'si gecekondulu olmak üzere 13.173 öğrenci oluşturdu. Örneklem sayısı, ilimizde daha önce bulunan sigarayı ilk kez deneme prevalansı %17.5 baz alınarak 831 kişi, rastgele seçim yöntemi kullanılarak 6 kent ve 3 gecekondulu olmak üzere 9 okul olarak belirlendi. Sigara içme, etkileyen faktörler, sigara içmenin etkileri ve ailelerinin sigara içme durumları gibi soruları içeren anket formu hazırlandı. Belirlenen 9 okuldan toplam 615 öğrenciye anket uygulandı. Araştırmanın verileri SPSS 14.0 bilgisayar istatistik paket programı kullanılarak değerlendirildi. İstatistiksel analizlerde tanımlayıcı istatistikler (yüzde dağılımı, ortalama, standart sapma), ki-kare ve bağımsız gruplarda t-testi kullanıldı.

Bulgular: Öğrencilerin %47'si kızdı. Sigara deneme prevalansı %23.5 (kent okullarında %16, gecekondulu okullarında %35), sigara içme prevalansı ise %7.1 (kent okullarında %1.7, gecekondulu

Yazışma Adresi (Address for Correspondence)

Dr. Pınar ÇELİK

Manisa Celal Bayar Üniversitesi Tıp Fakültesi, Göğüs Hastalıkları Anabilim Dalı, MANİSA - TÜRKİYE

e-mail: pincarcelik@yahoo.com

okullarında %15.7) olarak saptandı. Sigara deneme yaşı 10.04 ± 2.3 'tü. Öğrencilerin %86.6'sının sigara yasağını desteklediği, %43.3'ünün sigara paketleri üzerindeki uyarı yazılarının etkili olduğunu düşündüğü ve %35.2'sinin sigara dumanına maruz kaldıkları saptandı.

Erkek cinsiyet, yaş, sosyoekonomik durum, ailenin eğitim durumu, aile bireyi ve en yakın arkadaşın sigara içmesinin öğrencinin sigara içmesinde önemli risk faktörleri olduğu görüldü.

Sonuç: Sigara içmeye başlama yaşının erken olması sigarayla mücadele çalışmalarının ilköğretim okullarına ve özellikle sigara içme prevalansının yüksek olduğu gecekondü bölgelerine yoğunlaştırılmalıdır.

Anahtar kelimeler: Sigara; ilköğretim; prevalans

SUMMARY

Smoking prevalence of elementary school students in Manisa

Introduction: In this study it is aimed to evaluate the prevalence of smoking, factors affecting smoking status, and the attitudes of the elementary school students towards the smoking prohibition law which was approved in July 2009, in city.

Materials and Methods: The universe of this descriptive study was 6th-7th-8th class, 8236 urban and 4937 semi-urban, total 13.173 elementary schools students in city center. Study population was determined on the basis of a previous study in which the smoking trial prevalence was found 17.5%, 831 students in 6 urban 3 semi-urban, total 9 schools were chosen randomly. A questionnaire was prepared investigating smoking status, the effects of smoking and family history. Among the 9 chosen schools, the questionnaire was applied to 615 students. SPSS 14.0 statistical package was used.

Results: Forty-seven percentages of the students were female. Prevalence of smoking trial was found 23.5% (16% in urban, 35% in semi-urban schools) while the prevalence of smoking was 7.1% (1.7% in urban, 15.7% in semi-urban schools). Mean age of first smoking trial was 10.04 ± 2.3 . The smoking prohibition law was supported by 86.6% of the students, the warnings on the cigarette package was thought to be effective by 43.3% students and 35.2% of the students were exposed to passive smoke. Male gender, social status, education level of the family, smoker family member or close friends were found to be important risk factors for smoking prevalence of the students.

Conclusion: The early onset of smoking should guide the smoking struggle be concentrated in elementary school especially in semi-urban areas where the smoking prevalence is high.

Key words: Smoking; elementary school; prevalence

GİRİŞ

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde gençler arasında tütün epidemisi önemli bir halk sağlığı sorunu olarak tanımlanmaktadır (1). Sigara üreticilerinin hedef kitlelerinin özellikle gençler olduğu bilinmektedir. Sigara üreticileri için, genç nüfusun fazla olduğu, gelişmekte olan veya gelişmemiş ülkeler uygun pazarlardır. Erken yaşta sigara içmeye başlayan kişilerde ileri yaşlarda içtikleri sigara sayısında artış olduğu da bilinmektedir (2,3).

Sigara içme özellikle nedenleri açısından önemli bir psikososyal sorundur. Okul yaşlarındaki çocuklarda sigara kullanımını, sosyal öğrenme doğrudan etkilemektedir. Arkadaş baskısı, anne baba ya da kardeşlerin sigara içimi, öğrencilerin öğretmen, sanatçı, sporcu gibi sevdikleri ve önemsedikleri kişilerin sigara içmeleri, öğrencilerin sigaraya başlamasında özendirici rol oynamaktadır (4,5).

Bu çalışmada, il merkezinde ilköğretim öğrencilerinde sigara içme prevalansının ve sigara içimini etkileyecek faktörlerin belirlenmesi ve de Temmuz 2009'da yürür-

lüğe giren tütün mamüllerinin zararlarının önlenmesine dair yasaya karşı öğrencilerin tutumlarının değerlendirilmesi amaçlandı.

MATERYAL ve METOT

Araştırmanın Tipi

Çalışma, il merkezi ilköğretim öğrencilerinde sigara içme prevalansı ve sigara içimini etkileyen faktörlerin saptanması amacıyla altıncı, yedinci ve sekizinci sınıf öğrencilerinde yürütülmüş olan kesitsel tipte bir çalışmadır.

Araştırmanın Evreni

Araştırmanın evrenini, il merkezinde bulunan ilköğretim okullarının altıncı, yedinci ve sekizinci sınıf öğrencilerinden oluşan 8236'sı kent ve 4937'si gecekondü olmak üzere toplam 13.173 öğrenci oluşturmaktadır. Çalışmanın bu sınıflar düzeyinde yapılmasının nedeni, bu yaş grubunun sigaraya başlama açısından risk grubunu oluşturması ve sigarayla mücadelede asıl müdahale edilmesi gereken grup olmasıdır.

Araştırmanın Örnekleme

Araştırmanın yapılacağı evren yerleşim yerini belirlemek için tabakalı rastgele örnek seçim yöntemi kullanılmıştır. Epi İnfó 2000 programıyla daha önce ilimizde yapılan bir çalışmada sigarayı ilk kez deneme prevalansı olan %17.5 baz alınarak (%2 hata payı ile örnekleme girecek öğrenci sayısı) 831 olarak belirlenmiştir.

Kent merkezinde altıncı, yedinci ve sekizinci sınıfların toplam şube sayısı göz önünde bulundurularak her şubede ortalama 30 öğrenci olduğu belirlenmiştir. Toplam öğrenci sayısının şube sayısına bölünmesi sonucunda ($831/30= 2.7$) çalışmaya 27 şubenin alınmasına karar verilmiştir. Kız, erkek oranları eşit olduğundan cinsiyete göre tabakalandırma yapılmamıştır. Araştırmaya alınacak okullar tabakalı rastgele örnekleme yöntemi kullanılarak belirlenmiştir. Kent merkezindeki okullar kent ve gecekondu olarak iki tabakaya ayrılmıştır. Çalışmaya alınması planlanan 27 şubeden 18 adet şube kentsel ilköğretim okullarından, dokuz adet şube de gecekondu ilköğretim okullarından alınmıştır. Kentsel bölgelerdeki 6. sınıflardan 6 şube, 7. sınıflardan 6 şube, 8. Sınıflardan 6 şube, gecekondu bölgelerindeki 6. sınıflardan 3 şube, 7. sınıflardan 3 şube ve 8. sınıflardan 3 şube olmak üzere toplam 27 şube çalışmaya alınmıştır.

Hangi okullarda çalışmanın yapılacağına her tabakada yer alan okullardan rastgele sayılar tablosundan yararlanarak karar verilmiştir. Daha sonra örneğe çıkan okulların sınıflarından rastgele örnekleme yöntemiyle eğitim ve öğretimi aksatmamak amacıyla okul yöneticisinin görüşü de alınarak hangi sınıflarla görüşme yapılacağı belirlenmiştir.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada 46 sorudan oluşan bir anket formu kullanılmıştır. Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ)'nün Health Behaviour in School Aged Children (HBSC) 2001 yılı anket formundan yararlanılarak hazırlanan anket formunun ilk 14 sorusu; yaş, cinsiyet, anne-baba eğitimi ve sosyal güvence durumunu incelemeye yönelik sosyo-demografik bilgileri içermektedir. Daha sonraki sorular ise; öğrencilerin sigarayı deneme yaşları, sigara içmeyi sürdürme, sigaraya başlama nedenleri, ortalama sigara içme miktarları, aile tutumları, sigara yasağına karşı tutumlarına ilişkin bilgileri içermektedir.

Uygulama Süreci

Üniversitemiz Araştırma Hastanesi Etik Kurulu ve İl Millî Eğitim Müdürlüğü'nden gerekli izinler alınmıştır. Ankete katılacak öğrenciler çalışma hakkında bilgilendirilerek gönüllü katılımları sağlanmıştır. Öğrencilere gözlem altında anket uygulanmış, anlaşılmayan sorular yüz yüze görüşülmüştür.

Araştırma Verisinin Analizi

Araştırmanın verileri SPSS 14.0 bilgisayar istatistik paket programı kullanılarak değerlendirilmiştir. İstatistiksel analizler; numerik değişkenlerin değerlendirilmesi ortalama, standart sapma kullanılarak, kategorik değişkenlerin değerlendirilmesi sayı, yüzde dağılımı gibi tanımlayıcı istatistikler kullanılarak yapılmıştır. Çözümleyici istatistikler; kategorik değişkenlerin (cinsiyet, sınıf, okul yerleşim yeri vb.) bağımlı değişkenlerle (sigarayı deneme, sigara kullanımı) ilişkisini değerlendirme ki-kare testi ve numerik (sayısal) değişkenlerin (anne yaşı, baba yaşı, kardeş sayısı, sigaraya başlama yaşı gibi) gruplar arasındaki değişimini incelemede de student's t-testi (bağımsız gruplarda t-testi) ve çok değişkenli analizlerde lojistik regresyon modeli kullanılmıştır. Anlamlılık düzeyi olarak $p < 0.05$ olarak kabul edilmiştir.

BULGULAR

Toplam 831 öğrenciden 696'sı ankete katıldı. Yüz otuz dört öğrenci ise anket günlerindeki devamsızlık durumları ya da aile onayı alınmadığı için ankete katılamadı. Kent okullarından ankete katılan öğrencilerin %50.2'sini, gecekondu okullarından katılanların ise %41.9'unu kız öğrenciler oluşturmaktaydı. Öğrencilerin %37.8'i altıncı, %31.3'ü yedinci, %30.9'u sekizinci sınıf öğrencisiydi. Kent okullarından ankete katılan öğrencilerin %38.9'u altıncı, %30.7'si yedinci, %30.4'ü sekizinci sınıf, gecekondu okullarından katılanların ise %36'sı altıncı, %32.4'ü yedinci, %31.6'sı sekizinci sınıf öğrencisiydi. Öğrencilerin yaş ortalaması kent okullarında 12.96 ± 0.8 , gecekondu okullarında 13.24 ± 1.3 olarak saptandı ($p < 0.05$).

Kent okullarından katılan öğrencilerin %90.4'ünün, gecekondu okullarından katılan öğrencilerin %76.8'inin sağlık güvencesi vardı, aralarında anlamlı istatistiksel fark saptandı ($p < 0.05$).

Ortalama kardeş sayısı kent okullarında 2.35 ± 1.2 , gecekondu okullarında 4.75 ± 2.4 'dü ($p = 0.00$).

Araştırmada sigarayı ilk deneme yaşı ortalaması genel olarak 10.04 ± 2.3 , kent okullarında 9.7 ± 2.5 , gecekondulu okullarında 10.38 ± 2.4 olarak saptandı ($p > 0.05$).

Sınıf düzeyine göre sigarayı deneme prevalansına bakıldığında sınıf düzeyi arttıkça sigarayı deneme oranlarının da arttığı görüldü ($p < 0.00$). Cinsiyete göre değerlendirildiğinde erkeklerde kız öğrencilere göre daha yüksek sigara deneme oranları saptandı ($p < 0.00$). Okul yerleşim yerine göre sigarayı deneme oranları kent okullarında %16, gecekondulu okullarında %35 olarak bulundu ($p < 0.00$). Cinsiyete göre sigarayı deneme oranları kent ve gecekondulu okullarında değerlendirildiğinde, kent okullarında kızlarla erkekler arasında anlamlı fark gözlenmezken gecekondulu okullarında belirgin farklılık gözlemlendi ($p < 0.001$). Sigara deneme oranları sınıf düzeyine göre gecekondulu ve kent olarak karşılaştırıldığında ise 7. sınıflar dışında bütün gruplarda gecekondulu okullarında anlamlı olarak yüksek deneme oranları saptandı ($p < 0.05$). Anne ve baba eğitimine göre sigara deneme oranları karşılaştırıldığında ise tek tek gruplar arasında fark gözlenmezken kent-gecekondulu ayrımı yapılmaksızın yapılan

değerlendirmede anne ve baba eğitim düzeyi yükseldikçe sigara deneme oranlarının anlamlı olarak azaldığı gözlemlendi. Anne mesleğine göre sigara deneme oranları değerlendirildiğinde ise sadece kent okullarında annesi ev hanımı olanlarda diğerlerine göre sigara içme oranı daha yüksek saptandı ($p < 0.01$) (Tablo 1).

Ankete katılan öğrencilerin aile ve arkadaşlarının sigara içme durumuna göre sigara deneme oranları değerlendirildiğinde en iyi arkadaşı ve kardeşi sigara içenlerde sigarayı deneme oranları anlamlı olarak yüksek saptandı ($p < 0.05$) (Tablo 2).

Öğrencilerin sigara ile ilişkili hastalıklar konusunda bilgi düzeyleri değerlendirildiğinde tüm hastalıklarda kent ve gecekondulu okulları (kent okullarında daha yüksek) ve sigara içen ve içmeyen öğrenciler arasında (sigara içenlerde daha yüksek) anlamlı fark saptandı ($p < 0.05$).

Ankete katılan öğrencilerin sigara yasağına karşı tutumları değerlendirildiğinde kent okullarındaki öğrencilerin %92.2'sinin, gecekondulu okullarındaki öğrencilerin ise %77.8'inin yasağı desteklediği gözlemlendi ($p < 0.001$). Sigara paketleri üzerindeki uyarı

Tablo 1. Araştırmaya katılan öğrencilerin bazı sosyodemografik özelliklerine göre sigarayı deneme oranlarının karşılaştırılması

		Sigarayı deneme					
		Kent (%)		p	Gecekondulu (%)		p
		Evet	Hayır		Evet	Hayır	
Cinsiyet*	Kız	13.7	86.3	0.214	24.1	75.9	0.001
	Erkek	18.2	81.8		43.6	56.4	
Sınıf*	6	10.3	89.7	0.039	26.3	73.7	0.002
	7	19.5	80.5		30.7	69.3	
	8	19.7	80.3		50.6	49.4	
Baba eğitimi*	Okur yazar değil-okur yazar	20.0	80.0	0.359	39.3	60.7	0.394
	İlköğretim	18.8	81.2		33.0	67.0	
	Lise ve üzeri	13.7	86.3		45.5	54.0	
Anne eğitimi*	Okur yazar değil-okur yazar	25.0	75.0	0.340	39.3	60.7	0.193
	İlköğretim	14.1	85.9		28.6	71.4	
	Lise ve üzeri	17.6	82.4		50.0	50.0	
Baba mesleği*	Memur	13.6	86.4	0.541	29.7	70.3	0.087
	İşçi	12.9	87.1		53.3	46.7	
	Emekli	22.2	77.8		50.0	50.0	
	İşsiz	14.3	85.7		33.3	66.7	
	Küçük esnaf/zaanatkar	18.9	81.1		35.4	64.6	
Anne mesleği*	Ev hanımı	13.6	86.4	0.019	34.9	65.1	0.327
	Çalışıyor	23.3	76.7		50.0	50.0	

*Kent-gecekondulu ayrımı olmaksızın bağımlı ve bağımsız değişken arasındaki ilişki, $p < 0.05$.

Tablo 2. Araştırmaya katılan öğrencilerin aile ve arkadaşlarının sigara içmesine göre sigara deneme oranlarının karşılaştırılması

		Sigarayı deneme					
		Kent (%)		p	Gecekondu (%)		p
		Evet	Hayır		Evet	Hayır	
Anne	İçiyor	23.6	76.4	0.013	35.4	64.6	0.979
	İçmiyor	13.4	86.6		35.6	64.4	
Baba*	İçiyor	19.4	80.6	0.045	37.0	63.0	0.534
	İçmiyor	12.2	87.8		33.3	66.7	
Kardeş*	İçiyor	40.0	60.0	0.000	52.5	47.5	0.014
	İçmiyor	13.4	86.6		32.3	67.7	
En iyi arkadaş*	İçiyor	40.5	59.5	0.000	66.3	33.7	0.000
	İçmiyor	12.7	87.3		21.9	78.1	

*Kent-gecekondu ayırımı olmaksızın bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki ilişki, $p < 0.05$.

Tablo 3. Öğrencilerin sigarayla ilgili bilgi ve tutumlarının karşılaştırılması

		Okul yerleşim yerine göre			p
		Kent (n= 424)(%)	Gecekondu (n= 272) (%)	Toplam	
Sigara yasağını	Evet destekliyorum	92.2	77.8	86.6	0.0005
	Hayır desteklemiyorum	7.8	22.2	13.4	
Genç yaşta içilen sigara	Evet, alışkanlık yapar	97.4	91.5	95.1	0.0001
	Hayır, alışkanlık yapmaz	2.6	8.5	4.9	
Sigara paketindeki uyarı yazıları	Etkili	32.9	59.6	43.3	0.001
	Etkili değil	67.1	40.4	56.7	
Pasif içicilik nedir?	Biliyorum	62	30.5	49.7	0.0004
	Bilmiyorum	38	69.5	50.3	

Tablo 4. Öğrencilerin sigaraya başlama nedenleri

Başlama nedeni	Kent (n= 7)(%)	Gecekondu (n= 42)(%)	Toplam (n= 49)
Merak	66.7	25.5	36.2
Arkadaş ısrarı	27.8	19.6	21.7
Üzüntü	5.6	17.6	14.5
Özenti	0.0	11.8	8.7
Yalnızlık hissi	0.0	9.8	7.2
Merak + özenti	0.0	3.9	2.9
Merak + arkadaş ısrarı	0.0	2.0	1.4
Üzüntü + merak	0.0	5.9	4.3
Arkadaş ısrarı + karizmatik görünme	0.0	2.0	1.4
Merak + yalnızlık hissi	0.0	2.0	1.4

yazılarının etkili olup olmadığı konusunda kent okullarında okuyan öğrencilerin %32.9'u, gecekondularında okuyan öğrencilerin %67.1'i etkili olduğunu düşünmekteydi ($p < 0.001$). Pasif içicilikle ilgili bilgi düzeylerini değerlendirmek üzere sorduğumuz soruya gecekondu bölgesindeki okul öğrencilerinin daha yüksek oranda "bilmiyorum" yanıtı verdiği saptandı ($p < 0.00$) (Tablo 3).

Ankete katılan öğrencilerin ev ortamında pasif sigara içiciliği değerlendirildiğinde kent okullarında %26.9'unun, gecekondularında ise %48.2'sinin sigara dumanına maruz kaldığı saptandı ($p < 0.001$).

Öğrencilerin sigaraya başlama nedenleri sorulduğunda hem kent hem de gecekondularında en sık başlama nedeninin merak, ikinci sırada da arkadaş ısrarı olduğu görüldü (Tablo 4).

Sigara denemeyi etkileyen farklı değişkenlerin bağımsız risklerini değerlendirmek için lojistik regresyon modeli oluşturulmuştur. Tek başına etkili bulunan değişkenler arasındaki korelasyonlar değerlendirilmiş, yüksek korelasyon gösteren değişkenlerden, sigara deneme üzerinde daha etkili olanların modele alınmasına karar verilmiştir. Cinsiyet, sınıf, anne eğitimi, okulun bulunduğu bölge, baba mesleği, babanın, kardeşlerinin ve en iyi arkadaşının sigara içme durumu modele alınan değişkenlerdir. Modelde sigara denemenin, okulu gecekondu bölgesinde olanlarda 2.07 kat (%95 GA 1.36-3.15), kardeşinin sigara içtiğini belirtenlerde 1.97 kat (%95 GA 1.10-3.52) ve en iyi arkadaşının sigara içtiğini belirtenlerde 4.99 kat (%95 GA 3.13-7.95) daha fazla olduğu saptanmıştır.

TARTIŞMA

İlimiz ilköğretim okullarında okumakta olan altıncı, yedinci ve sekizinci sınıf öğrencisi toplam 696 öğrencinin katıldığı bu çalışmada öğrencilerin sigara içme prevalansının belirlenmesi, sigara içimini etkileyecek faktörlerin belirlenmesi ve Temmuz 2009'da yürürlüğe giren tütün mamüllerinin zararlarının önlenmesine dair yasaya karşı tutumlarının değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Araştırmaya katılan öğrencilerin sigara içme prevalansı kent okullarında %1.7, gecekondularında %15.7, ortalama %7.1 olarak bulunmuştur. Ülkemizde yapılan çalışmalarda ortaokul öğrencileri arasında sigara içme prevalansı %4-10.8'dir (6,7). Küresel Yetişkin Tütün Araştırması Türkiye Raporu'na göre gençlerde sigara içme oranı %8.4'tür (8).

Araştırma kapsamındaki gecekondularında sigara deneme ve içme oranları kent okullarındaki öğrenci-

lerden belirgin olarak yüksek saptanmıştır. Bunun başlıca nedenleri olarak bu çocukların düşük sosyoekonomik düzeyde aileye sahip olması, çocuklar üzerinde ailesel destek ve denetimin yetersiz olması, çocukların erken yaşta para kazanmaya başlaması ve çalıştığı ya da yaşadığı çevredeki olumsuz arkadaşlık ilişkileri olabilir.

Sigara içiminin cinsiyetle ilişkisi ülkeden ülkeye, etnik ve kültürel farklılıklara göre değişkenlik göstermektedir. Gelişmekte olan ülkelerde erkek öğrenciler kız öğrencilere göre daha fazla sigara içmektedirler. Amerika, Avrupa ve Batı Akdeniz'de ise sigara içme prevalansı bakımından her iki cins arasında fark bulunmamaktadır (9). Bu nedenle doğu ile batı arasındaki sigara içme farklılığı, cinsiyet farklılığından ziyade kültürel farklılık olarak değerlendirilmelidir. Çalışmamızda Türkiye'de yapılan diğer çalışmalarda olduğu gibi erkek öğrencilerde sigarayı deneme ve içme prevalansı daha yüksek saptanmıştır (6,10). Kent ve gecekondularında kendi içlerinde cinsiyet açısından karşılaştırıldığında sigara denemede kent okullarında her iki cins arasında belirgin fark gözlenmezken gecekondularındaki erkek öğrencilerde daha yüksek deneme oranları saptanmıştır. Gecekondu bölgesinde erkek egemen toplum anlayışından kaynaklanan erkek çocuklara tolerans gösterilmesi ve erkek çocukların erken yaşta değişik işlerde çalışmak zorunda kalması sorumlu tutulabilir.

Çalışmamızda sınıf düzeyi arttıkça hem kent hem de gecekondularında sigara deneme ve düzenli içme oranlarının arttığı gözlenmiştir. Bu fark gecekondularında daha fazla göze çarpmaktadır (11). Öğrencilerin adolesan döneme yaklaştıkça büyüdüklerini kanıtlama dürtüsü, sigara içerek özgürleştiklerini sanmaları, özenti ve arkadaş çevresi oluşturma istekleri ileri yaşlarda daha fazla sigara içmelerini açıklayabilir.

Anne ve babanın eğitim durumunun bireylerin sigara içme davranışları üzerindeki etkisi konusunda kültürler arası farklılıklar gözlemlenmiştir. Çalışmamızda tüm öğrenciler birarada değerlendirildiğinde hem sigara deneme hem de sigara içme oranı anne ve baba eğitim düzeyinin düşük olduğu öğrencilerde daha yüksek oranda saptanmıştır.

Tüm okullar genel olarak değerlendirildiğinde baba, kardeş ve en iyi arkadaşının sigara içmesiyle sigara deneme oranları arasında ilişki gözlenmiş, sigara içme oranları karşılaştırıldığında en iyi arkadaşın ve kardeşin sigara kullanmasıyla öğrencilerin sigara kullanımı arasında anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Türkiye gene-

linde (Kayseri, İzmir, Manisa) yapılan çalışmalarda ve çalışmamızda da öğrencilerin sigara içimini etkileyen en önemli faktörün arkadaş çevresi olduğu görülmüştür (12-14). Çevre ve arkadaş faktörü her türlü kötü alışkanlıkta olduğu gibi sigara konusunda da belirleyici olabilmektedir (15,16).

Öğrencilerin sigara yasağına karşı tutumları değerlendirildiğinde 4207 sayılı yasadan kent okullarındaki öğrencilerin daha yüksek oranda haberdar olduğu ve bu yasayı daha yüksek oranda desteklediği saptanmıştır. Bu durum sigara yasağı konusunda eğitim ve bilgilendirme etkinliklerinin gecekondü bölgelerine yoğunlaştırılması gerektiğini göstermesi bakımından önemlidir.

“Genç yaşta içilen sigara alışkanlık yapar mı?” sorumuza öğrencilerin tamamına yakını hem kent hem de gecekondü okullarında evet yanıtını vermişlerdir. Bu durum öğrencilerin sigaranın bağımlılık yapan bir madde olduğu konusunda bilgi sahibi olmalarına karşın sigara içimini sürdürdüklerini göstermektedir.

Sigarayla mücadelede farklı yöntemler izlenmektedir. Ülkemizde sigara paketlerinin üzerinde sigaranın zararlı etkilerini anlatan uyarı yazıları mevcuttur. Hammond ve arkadaşları tarafından, Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere, Kanada ve Avustralya’da yapılan ve toplam 9058 kişiyi içeren bir çalışmada sigara paketleri üzerindeki uyarı yazılarının etkinliği incelenmiş, sigara paketlerindeki uyarı yazılarının kalıcı bir eğitici kaynak olduğu bildirilmiştir. Sigaranın zararları hakkında bilgilerin kaynağı sorulmuş, bilgi kaynaklarının en sık televizyon (%87.7), sigara paketleri (%64.6) ve yazılı medya (%64.1) olduğu belirtilmiştir (17). Çalışmamızda sigaranın etkilerini anlatan uyarı yazılarının sigaraya başlama çağındaki öğrenciler üzerinde etkili olup olmadığı konusundaki sorumuza gecekondü bölgesindeki öğrenciler kent okullarındakilere göre daha yüksek oranda etkili olarak yanıt vermişlerdir. Bu durum, bu bölgedeki yüksek içme oranları nedeniyle bu öğrencilerin daha sık olarak bu yazılarla karşılaşmasıyla açıklanabilir.

Çalışmamızda öğrencilerin üçte birinden fazlasının ev ortamında sigara dumanına maruz kaldığı saptanmıştır. Bu durum gecekondü bölgesi okulunda okuyan öğrencilerde çok daha belirgindir. Çalışmamızda gecekondü bölge çocuklarının pasif sigara içiciliği hakkındaki bilgi düzeyinin daha az olduğu saptanmıştır. Tüm sağlık risklerinin yanında pasif sigara içiciliğinin çocuklardaki en önemli etkilerinden birisi de ileri yaşlarda sigara içme üzerindeki etkisidir. Araştırmalar,

pasif içici çocukların %74’ünün daha sonra aktif içici olduğunu ve %65’inin çocuklarının yanında sigara içtiğini göstermiştir.

Kesitsel çalışmanın doğasından kaynaklanan neden sonuç ilişkisinin yönünün net olarak verilememesi çalışmamızın kısıtlılığını oluşturmaktadır.

Çalışmamızda hem kent hem de gecekondü bölgelerinde öğrenciler sigaraya başlamalarının en önemli nedenini merak ve arkadaş ısrarı olarak belirtmişlerdir. Ayrıca gecekondü bölgesinde üzüntü faktörünün de sigaraya başlamada önemli bir neden olduğu göze çarpmaktadır. Bu durum, bu bölgede yaşayanların ekonomik sorunları ve bu sorunlar nedeniyle aile içi iletişimsizlik ve geçimsizlikleriyle ilişkili olabilir. Aile içinde yaşanan ekonomik ve sosyal sorunların çocukların sigara içmesinde rol oynaması nedeniyle sorunun çözümü için yalnızca çocuğu değil, aile ve çocuğu birlikte ele alan programların uygulanması önem kazanmaktadır.

Öneriler

Öğrenciler sigaranın sağlık, kişisel bütçe, ülke ekonomisi, uzun ve kısa vadeli toplumsal etkileri konusunda bilgilendirilmelidirler. Bu bilgilendirme ilköğretimde müfredata sigara içerikli derslerin konması ya da periyodik kampanyalar yapılmasıyla sağlanabilir. Sigaraya karşı yürütülecek etkinliklere özellikle sigara içen ve gecekondü bölgesinde yaşayan öğrencilerin aktif olarak katılmaları sağlanmalıdır.

EK 1

Manisa ili ilköğretim okullarında sigara içme prevalansı anketi:

Merhaba;

Bu araştırma ile ilimizdeki ilköğretim öğrencilerinin sigara içme sıklığı ve sigaraya karşı tutumlarını saptamayı amaçladık.

Bu açıdan ankette sorulan soruları dikkatle okuman ve sana uyan seçenekleri yanıtlaman bizim için çok önemli. Ankette kimliğiniz ile ilgili hiçbir bilgi yer almamaktadır. Vereceğiniz cevaplar kesinlikle gizli tutulacaktır.

Cevaplarınızı içten ve doğru olarak vermeniz çalışma sonuçlarının toplum için faydalı bir bilgi olarak kullanılmasını sağlayacaktır. Yanlış veya aldatıcı bilgi verirsiniz tüm çabalar boşa gidecektir.

Yardıminız için teşekkür ederiz.

1. Cinsiyetini yazar mısın? ☐ Erkek ☐ Kız	13. Annenin eğitim durumunu belirtir misin? ☐ Okuryazar değil ☐ Okuryazar ancak hiç okula girmemiş ☐ İlkokul ☐ Ortaokul ☐ Lise ☐ Yüksekokul/üniversite
2. Kaçınıcı sınıftasın? ☐ ilkokul altıncı sınıf ☐ ilkokul yedinci sınıf ☐ ilkokul sekizinci sınıf	14. Annenin mesleği nedir? Belirtir misin? ☐ Ev hanımı ☐ Diğer, belirtiniz. _____
3. Doğum tarihini yazar mısın? /..... / 19.....	15. Annen nerede çalışıyor? (örneğin hastane, banka, restoran-gibi) -----
4. Okulunun adını yazar mısın?	16. Aylık ortalama gelirin ne kadardır? ☐ 100-200 TL ☐ 200-400 TL ☐ 400-800 TL ☐ 800-1000 TL ☐ 1000 TL üzeri
5. Babanın doğum tarihini belirtir misin? / / 19..... Babanın doğum tarihini bilmiyorsan, yaşını belirtir misin?	17. Evin kaçınıcı çocuğu olduğunu belirtir misin? _____
6. Babanın doğum yerini belirtir misin? İl: _____	18. Sağlık güvenceniz var mı? ☐ Evet ☐ Hayır
7. Babanın eğitim durumunu belirtir misin? ☐ Okuryazar değil ☐ Okuryazar ancak hiç okula girmemiş ☐ İlkokul ☐ Ortaokul ☐ Lise ☐ Yüksekokul/üniversite	19. Bu güne kadar hiç sigara kullanmayı denedin mi? (en az bir sigara) ☐ Evet Soru 21'e geçiniz. ☐ Hayır Soru 37'ye geçiniz.
8. Babanın mesleği nedir? Belirtir misin? -----	20. Sigara içmeyi ilk denediğinde kaç yaşındaydın? Belirtir misin? ----- yaşındaydım.
9. Baban çalışıyor mu? ☐ Evet, çalışıyor ☐ Hayır, çalışmıyor, emekli ☐ Hayır, çalışmıyor-işsiz ☐ Bilmiyorum	21. Sigara içmeyi denedikten sonra belli bir süre sigara içtin mi? ☐ Evet, belli bir süre sigara içtim/veya halen içiyorum Soru 23'e geçiniz. ☐ Hayır, birkaç kez denedim ancak sigara kullanmaya başlamadım. Soru 37'ye geçiniz.
10. Baban nerede çalışıyor? (örneğin hastane, banka, restoran gibi) -----	22. Halen sigara kullanıyor musun? ☐ Hayır, kullanmıyorum, bıraktım Soru 24'e geçiniz. ☐ Evet, halen sigara kullanıyorum Soru 27'ye geçiniz.
Yukarıda yazdığın yerde baban ne iş yapıyor? (örneğin öğretmen, otobüs şoförü gibi)	
11. Annenin doğum tarihini belirtir misin? / /19..... Annenin doğum tarihini bilmiyorsan, yaşını belirtir misin?	
12. Annenin doğum yerini belirtir misin? İl: _____	

23. Sigara kullandığın dönemde ne sıklıkla sigara içiyordun?
 her gün içiyordum
 en az haftada 1 defa, ama her gün değil
 haftada bir defadan daha az içiyordum

24. Sigara kullandığın dönemde genellikle bir haftada ne kadar sigara içiyordun?
 Haftada.....sigara

Sigara kullandığın dönemde haftada bir sigaradan daha az içtiysen, bir ayda kaç sigara içtiğini belirtir misin?
 Ayda.....sigara

25. Sigara kullanmayı ne zaman bıraktın?
 ----- ay önce bıraktın

26. Şu anda ne sıklıkla sigara içiyorsun?
 her gün içiyorum
 en az haftada 1 defa, ama her gün değil
 haftada bir defadan daha az

27. Genellikle bir haftada ne kadar sigara içiyorsun?
 Haftada.....sigara

28. Haftada bir sigaradan daha az içiyorsan, bir ayda kaç sigara içtiğini belirtir misin?
 Ayda..... sigara

29. Bir sigara içme gereksinimi hissetmeden ne kadar süre dayanabilirsin?
 1 saatten daha az dayanabilirim
 1-3 saat dayanabilirim
 3 saatten daha çok ama bir günden daha az dayanabilirim
 Tüm gün dayanabilirim
 Birkaç gün ama bir haftadan daha az dayanabilirim
 Bir hafta dayanabilirim
 Bir haftadan daha uzun bir süre dayanabilirim

30. Evde sigara içmene izin veriliyor mu?
 evet, her zaman
 evet, bazen
 hayır, hiçbir zaman

31. Aşağıdaki durumlarda ne sıklıkla sigara içersin?

	Hiç	Nadiren	Bazen	Sıklıkla
Yalnızken	☐	☐	☐	☐
Arkadaşlarıyla	☐	☐	☐	☐
Babamla	☐	☐	☐	☐
Annemle	☐	☐	☐	☐

32. Sigarayı bırakmayı hiç denedin mi?
 Evet **Soru 33'e geçiniz**
 Hayır **Soru 36'ya geçiniz.**

33. Sigarayı bırakmayı kaç kez denedin? Belirtir misin?
 ----- kez sigarayı bırakmayı denedim

34. En son ne zaman bıraktın?
 En son ----- ay önce bıraktım

35. En son sigarayı bıraktığında kaç gün sigara içmedin?
 ----- gün içmedim

36. Sigarayı bırakmayı düşünüyor musun?
 Evet gelecek 30 gün içinde
 Evet gelecek 6 ay içinde
 Hayır bırakmayı düşünmüyorum

37. Sigaraya başlama nedenini belirtir misin?
 Merak
 Özenti
 Üzüntü
 Diğer.....(lütfen belirtiniz)

38. Aşağıdaki kişilerden sigara içen var mı?

	Her gün içer	Bazen içer	Sigara içmez	Bilmiyorum	Bu kişiye sahip değilim veya görmüyorum
Annen	☐	☐	☐	☐	☐
Baban	☐	☐	☐	☐	☐
Kardeşin/kardeşlerin	☐	☐	☐	☐	☐
En iyi arkadaşın/ların	☐	☐	☐	☐	☐

39. Arkadaşlarının ne kadarı sigara içiyor?
 Hepsi ya da tamamına yakını
 Yarısından çoğu
 Yarısı
 Yarısından daha az
 Çoğu içmiyor
 Hiç biri içmiyor

40. Arkadaşların sigara içmen için ne kadar ısrar eder? ☐ Hiç ☐ Çok az ☐ Biraz ☐ Fazla ☐ Çok fazla	44. Evde sigara içilen yer evin hangi alanıdır? ☐ Oturma odası ☐ Mutfak-Yatak odası ☐ Tuvalet-Banyo ☐ Bahçe-Balkon
41. Sence sigara ile kanser arasında bir ilişki var mıdır? ☐ Evet ☐ Hayır ☐ Bilmiyorum	45. Temmuz 2009'da yürürlüğe giren sigara yasağını haberin var mı? ☐ Evet ☐ Hayır ☐ Hiç duymadım
42. Pasif sigara içiciliğın ne demek olduğunu biliyor musun? ☐ Evet ☐ Hayır	46. Temmuz 2009'da yürürlüğe giren sigara yasağını destekliyor musun? ☐ Evet ☐ Hayır
43. Sigara içilen yerde durmak sağlığa zararlı mıdır? ☐ Evet ☐ Hayır	

KAYNAKLAR

1. Zetterstrom O, Nordvall SL, Bjorksten B, Ahlstedt S, Stelander M. Increased IgE antibody responses in rats exposed to tobacco smoke. *J Allergy Clin Immunol* 1985;75:594-8.
2. Pierce JP, Naquin M, Gilpin E, Giovino G, Mills S, Marcus S. Smoking initiation in the United States: a role for worksite and college smoking bans. *J Natl Cancer Inst* 1991;83:1009-13.
3. Molyneux A, Lewis S, Antoniak M, Browne W, McNeill A, Godfrey C, et al. Prospective study of the effect of exposure to other smokers in high school tutor groups on the risk of incident smoking in adolescence. *Am J Epidemiol* 2004;159:127-32.
4. Alexander C, Piazza M, Mekos D, Valente T. Peers, schools, and adolescent cigarette smoking. *J Adolesc Health* 2001;29:22-30.
5. Buller DB, Borland R, Woodal WC, Hall JR, Burris-Woodall P, Voeks JH. Understanding factors that influence smoking uptake. *Tob Control* 2003;12(Suppl 4):16-25.
6. Kocabaş A. Orta dereceli okul öğrencilerinde sigara içme alışkanlığı. *Ankara Tıp Mecmuası* 1988;41:9-22.
7. Emekdar G, Çıtlı R, Önder Y, Bulut YE, Yaşayanca Ö, Kazancı NÖ, et al. Tokat ili ortaokul ve lise öğrencilerinde sigara içme prevalansı ve etkileyen faktörler. *J Contemp Med* 2017;7.
8. Küresel Yetişkin Tütün Araştırması Türkiye Raporu, Ankara, 2012. http://www.halksagligiens.hacettepe.edu.tr/KYTA_TR.pdf (Erişim Tarihi: Mayıs 2016).
9. Use of cigarettes and other tobacco products among students aged 13-15 years-worldwide, 1999-2005. *MMWR Morb Mortal Wkly Rep* 2006;55:553.
10. Ertaş N. Factors associated with stages of cigarette smoking among Turkish youth. *Eur J Public Health* 2005;15:404-10.
11. Berkem N, İpek M, Eylen B, Ercan İ, Berkem G, Sürücü H et al. Öğrenciler arasında madde kullanımı yaygınlığının ve özelliklerinin belirlenmesi araştırması; Bursa Sağlık Müdürlüğü yayınları no:5, Bursa 2002. ISBN:075-585-245-X.
12. Çelik P, Esen A, Yorgancıoğlu A, Şen FS, Topçu F. Manisa ilinde lise öğrencilerinin sigaraya karşı tutumları. *Toraks Dergisi* 2000;1:61-6.
13. Ergüder T, Soydal T, Uğurlu M ve ark. Küresel gençlik tütün araştırması Türkiye. Sağlık Bakanlığı Madde Bağımlılığı Şube Müdürlüğü 2003.
14. Oymak FS, Gülmez İ, Çetinkaya F ve ark. Kayseri'de kolej öğrencilerinde sigara içme alışkanlığı. *Erciyes Tıp Dergisi* 1998;20:214-9.
15. Kodjo CM, Klein JD. Prevention and risk of adolescent substance abuse the role of adolescents, families and communities. *Pediatr Clin North America* 2002;49:257-68.
16. O'Loughlin J, O'Loughlin EK, Wellman RJ, Sylvestre MP, Dugas EN, Chagnon M, et al. Predictors of cigarette smoking initiation in early, middle, and late adolescence. *Journal of Adolescent Health* 2017;61:363-70.
17. Hammond D, Fong GT, McNeill A, Borland R, Cummings KM. Effectiveness of cigarette warning labels in informing smokers about the risks of smoking: findings from the international tobacco control (ITC) four country survey. *Tobacco Control* 2006;15(Suppl III):iii19-iii25.